

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA XALQARO TAJRIBALAR ASOSIDA ICHKI AUDIT TIZIMINI TASHKIL ETISH MASALALARI

Abdukarimova Nafisa Qahramonovna

O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi magistranti

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning moliyaviy holati to'g'risidagi ishonchli ma'lumotlarga ega bo'lishning asosiy quroli bu ichki auditdir. Zamonaviy iqtisodiyotda muhim o'zgarishlar mavjud bo'lib, ulardan biri korporatsiyada ilgari teng bo'lmagan korxonalarni - yirik biznes sub'ektlarini mustahkamlash, turli tashkiliy-huquqiy shakllarga ega bo'lgan aksiyadorlik kompaniyalari va yuridik shaxslarning integratsiyasini ifodalaydi. Konsolidatsiya arzon moliyaviy resurslarni jalb qilish maqsadida tezkor boshqaruv funksiyalarini aksiyadorlardan yollanma top-menejerlarga o'tkazish, O'zbekiston korporatsiyalarining jahon fond birjalariga chiqishi bilan birga olib boriladi.

Birinchi kontseptsiya Avstriya, Ispaniya, Frantsiya, Germaniya kabi Evropa mamlakatlarida keng tarqalgan bo'lib, unda auditorlik faoliyati markazlashtirilgan organlar tomonidan qat'iy tartibga solinadi. Ular aslida auditorlik faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish va nazorat qilish funksiyalariga ega.

Ikkinchi kontseptsiya ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlarda (AQSh, Buyuk Britaniya) ishlab chiqilgan bo'lib, u yerda davlat umuman bu munosabatlarni tartibga solishda ishtirok yetmaydi va auditorlik faoliyati ma'lum darajada o'zini o'zi tartibga soladi. Bu erda audit asosan aksiyadorlar, investorlar, kreditorlar va boshqa xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning ehtiyojlariga qaratilgan. Ushbu mamlakatlarda auditorlik faoliyati asosan professional auditorlik birlashmalari tomonidan tartibga solinadi. O'z-o'zini tartibga soluvchi model uchun auditorlik faoliyatining printsiplari, normalari, shuningdek qoidalari (standartlari) barcha auditorlik sub'ektlari o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatishning asosiy vositasidir. Auditorlik faoliyatiga davlat ta'siri faqat iqtisodiyotni va faoliyatning boshqa sohalarini umumiy tartibga solish orqali amalga oshiriladi.

Shubhasiz, yaqin vaqtgacha auditorlik faoliyatini tartibga solish birinchi modelga muvofiq qurilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611 qarori yurtimizda hisob siyosatida yangi sahifa ochildi.

Bu jarayonlar O'zbekiston korporatsiyalari faoliyati ustidan ichki nazoratni tashkil etishda muhim o'zgarishlarga sabab bo'lib, moliyaviy-xo'jalik faoliyati to'g'risidagi axborotni oshkor qilishning boshqa talablarini ilgari suradi.

Tartibga solish tizimining barcha muhim elementlari qonun bilan belgilanadi: auditning mohiyati va maqsadlari, audit sub'ektlari, ularning huquqlari, majburiyatlari va majburiyatlari; majburiy audit mezonlari va boshqalar shakllantirilgan.auditorlarni attestatsiyadan o'tkazish va auditorlik faoliyatini litsenziyalash, qonun hujjatlariga muvofiq qoidalar (standartlar) ni tasdiqlash davlat organlarining vakolatiga kiradi".

Bu ijtimoiy munosabatlarning ushbu sohasini o'z-o'zini tartibga solishning xorijiy tajribasini tahlil qilishni dolzarb qiladi. Bunday tajriba AQSh va Buyuk Britaniyada eng rivojlangan.

Buyuk Britaniyada 2000 yil boshida auditorlik faoliyatini tartibga solish sohasidagi asosiy "o'yinchilar" quyidagilar edi: Angliya va Uels sudyalari buxgalterlari instituti (TCAEW), Shotlandiya sudyalari buxgalterlari instituti (ICAS), Irlandiya sudyalari buxgalterlari instituti (ICAI).

Bu jarayonlar O'zbekiston korporatsiyalari faoliyati ustidan ichki nazoratni tashkil etishda muhim o'zgarishlarga sabab bo'lib, moliyaviy-xo'jalik faoliyati to'g'risidagi axborotni oshkor qilishning boshqa talablarini ilgari suradi.

Korxonalar ichki auditi tizimining asosiy vazifasi maxsulot ishlab chiqarishni ko'paytirish va tan narxini pasaytirish yo'llarini izlab topishdir. Ichki auditor yana korxonaning mehnat unumdorligini va samaradorligini oshirish bo'yicha maslahatlar berishi kerak. Iqtisodiy tizimning buzilishini tekshirish ko'p mehnat talab qiladigan auditdir. Bunda korxonalar moliyaviy-iqtisodiy rivojlanishning asosiy yo'nalishlari o'rganiladi.

Ichki auditor korxonada u yoki bu rivojlanish yo'nalishini ma'qullashi yoki ma'qullamasligi mumkin. Ichki audit maqsadi korxonalar xodimlarining qonun hujjatlariga, me'yoriy hujjatlariga va kasb faoliyati standartlariga rioya etishini nazorat qilish, tamonlar manfaatlari o'rtasidagi nizolarni bartaraf etish, korxonalar amalga oshirayotgan operatsiyalarning xususiyatlari va ko'lamlariga mos ishonchlilikni ta'minlash xamda korxonalar faoliyatidagi xatarlarni kamaytirish yo'llaridan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning 2020-yil 25- yanvardagi 2020-yil uchun eng muhim ustivor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojatnomasi. <https://kun.uz/uz/99444746>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi qarori. Toshkent sh., 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611 sonli. <https://lex.uz/docs/-4746047>.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Qimmatli qog'ozlar bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori. Toshkent sh., 2006-yil 27- sentyabrdagi PQ-475-sonli. <https://lex.uz/docs/1061595>.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. Toshkent sh., 2018- yil 3-iyuldagi PQ-3832 sonli. <https://lex.uz/docs/3806053>.

5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Ustav fondida davlat ulushi bo'lgan korxonalarining samarali boshqarilishini va davlat mulkining zarur darajada hisobga olinishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori. Toshkent sh., 2006-yil 16-oktyabrdagi 215-sonli. <https://lex.uz/docs/-1072916>.

6. Суйц В. Аудит. Учебник. - М.: "Высшее образование ", 2007 г. -398 стр.

7. Ilhamov Shavkat Islamovich. Amaliy audit. Darslik. -T.: Iqtisodiyot, 2011. - 365 b.